

A SZÍNHÁZI NEVELÉS DRAMATURGIÁJA

Dramaturgiai kérdések a Káva Színházi Nevelési Műhely négy előadása kapcsán

A doktori disszertáció tézisei

**Színház- és Filmművészeti Egyetem Doktori Iskola
doktori disszertáció
Sebők Borbála**

2013

Témavezető: Karsai György, egyetemi tanár

A kérdést, hogy mennyiben értelmezhető a színházesztétika felől egy színházi nevelési foglalkozás, érdemes dramaturgiai szempontból megvizsgálni. Mennyiben különbözik a nevelési előadásokban működő dramaturgia a hagyományos színházi dramaturgiától? Mik azok a szempontok, nehézségek, és melyek azok a színház felé irányuló törekvések, amik a TIE esztétikáját meghatározzák?

A Kávában eltöltött évek és az a négy előadás, amelyben dramaturgként, íróként és végül színész-dramatanárként is részt vettem, ívet rajzolnak a társulat működéséről és művészeti törekvéseiről. A dolgozat arra tesz kísérletet, hogy a négy előadás kapcsán: az *Apalabirintus* (2010), *Gubanc* (2011), *A hiányzó padtárs* (2012), *Az emlékezés drámái* és azon belül a *Szobor* (2013), ezek próbafolyamatainak reflektív vizsgálatán, az elkészült művek dramaturgiai működésének leírásán és esztétikai vizsgálatán keresztül elemezze a TIE műfaj sajátosságait, választ keresve arra a kérdésre, hogy mennyiben értelmezhető a TIE a színház esztétikai paradigma felől. Nézőpontom egy dramaturgé, aki egyrészt alkotóként az előadás létrehozását segítve szövegeket írva vesz részt a folyamatban, másrészt a színház felől érkező kívülállóként és a dramaturg-szerepkörből következő konstruktív kritikusként egyszerre kívülről és belülről is ráláthat a folyamatra.

A TIE identitáskeresése, esztétikai besorolása csúszkál; a színház nem tekinti integráns részének, hiszen a színház klasszikus szabályainak sok szempontból nem felel meg, és mert a pedagógiai célkitűzései rendszeresen felülírják a színházi szempontokat. A TIE társulatok, különösen a Káva azonban egyre inkább színházként definiálja magát. A Káva önmeghatározása szerint ARS, vagyis *A Résztvevő Színházaként* jelöli meg a saját műfaját. Ez a megnevezés is mutatja, hogy a nézői pozíció és a pozícióváltások vizsgálata fontos szempont a TIE vizsgálata kapcsán.

A hibrid lét színház és nevelés között folyamatos hely- és identitáskeresést eredményez, egyszerre szül inspirációt és frusztráltságot. A Káva Színház előadásainak mindegyikéről elmondható, hogy egyfajta határátlépést céloznak meg. Minden előadásuk kísérlet a műfaj hatáskörének kiterjesztésére, esztétikájának újrafogalmazására. Igaz ez arra a négy előadásra is, amelyek ennek a dolgozatnak a tárgyát képezik.

Az *Apalabirintus* kaland a színházi improvizáció világába, ami azért is inspiráló és termékeny kitérő a színházi nevelés esetében, mert ezek az előadások a résztvevő gyerekek véleményét és reakcióit beépítve eleve használnak improvizációs formákat. A színész-dramatanároknak folyamatos kihívást és dilemmát jelent, hogyan váltsanak a két fajta színészi

jelenlét – a színház, rögzített részek színésze és a drámás részek improvizáló drámatanára – között.

A *Gubanc* felfogható a színházi értelemben vett professzionizálódásra tett kísérletként, hiszen egy nemzetközileg elismert, innovatív rendező, Schilling Árpád működött közre rendezőként az előadásban.

A *hiányzó padtárs* című projekt arra vállalkozott, hogy egy szociológiai kutatás eredményeit felhasználva az iskolai szelekció működését mutassa meg, elsősorban vidéki elitgimnazisták számára. A kutatás négy vidéki nagyvárosra (Hódmezővásárhely, Szolnok, Salgótarján, Sárospatak) irányult. Az előadás célközönsége, a vidéki elitgimnazisták olyan csoportot alkotnak, akiket személyesen is érint a kérdés, bár gyerekek lévén csak alanyai lehetnek a helyzetnek, a valóságban nincs módjuk változtatni rajta, nem az ő hatáskörük. Az előadás azonban lehetőséget nyújt számukra a kérdés új perspektívából való vizsgálatára, a helyzetről való tudásuk és rálátásuk növelésére. Az interkulturális, interdiszciplináris irány felé való nyitás megkerülhetetlen kérdéseket vet fel a TIE műfajára és céljaira vonatkozóan, mind műfaji, mind pedagógiai, mind színház esztétikai, és különösen dramaturgiai szempontból.

Az *emlékezés drámái* projekt, amely négy TIE előadást takar, az elmúlt száz év négy fontos történelmi eseménye kapcsán egy-egy a mai napig köztünk lévő emberi probléma, illetve társadalmi trauma körülményére ad lehetőséget. A négy előadás közül a *Szobor* című játék az, amellyel a dolgozatban bővebben foglalkozom. Az előadás a 2008-2009-ben történt cigányok ellen irányuló gyilkosságsorozat kapcsán veti fel az emlékezés és a rasszizmus kérdéseit. Itt különösen érvényes az a kérdés, hogy a társadalmi felelősségvállalás színháza, amely hitvallása szerint az aktuális társadalmi és politikai kérdések kapcsán aktivitásra sarkal, hogyan találkozik és ütközik a színházi nevelés hagyományos filozófiájával, amely szerint a résztvevő gyerekek biztonságos és védett keretek között mondhatják ki a véleményüket, illetve kérdezhetnek rá a saját és mások véleményére általános emberi kérdések kapcsán. Itt, mivel a rasszizmus kérdése egy konkrét közelmúltbeli tragikus esemény kapcsán van felvetve, az eltávolító, a védőburok fellazul, és az aktivitás és felelősségvállalás kérdései kerülnek előtérbe.

A színházi nevelés helyzete Magyarországon periférikus. A marginálira szorított független színházi területen belül is egy szűk, és a klasszikus / professzionális színház nézőpontjából sokszor lenézett területhez, a gyerekszínházhoz tartozik. Talán ebből a speciálisan magyar periférikus létéből (is) következik különös érzékenysége a társadalmi perifériára, a cigány- és szegénykérdésre, a különböző rendszerek kitesztottjaira. Ez az

érzékenység gyakran vezet valamifajta társadalmi aktivitáshoz is, amely túlmutat a színház fikciós terén és a színházi nevelés hagyományos szerepvállalásán.

A műfaj kereteinek tágítása, a határátlépési törekvés mind a négy esetben markánsan megjelenik. Ez fontos következményekkel jár a dramaturgszerepre nézve, hiszen itt nem csak egy előadás nyelvének és szövének megalkotásáról van szó. A különböző szempontokat sokszor már a próbafolyamat előtt egyeztetni kell. A tudományos, a pedagógiai és a színházi szempontok vagy a pedagógia és a társadalom felelősségvállalása színházának szempontjai sokszor ütköznek egymással. Mégis, az előadások azon vállalása, hogy ezeket valamilyen konstruktív módon egyeztesse, egyedülálló művészeti formát hoz létre.